

GAUGUIN : D'où venons-nous ? Que sommes-nous ? Où allons-nous ?

BORBÁNDI GYULA

A nyugati magyarság a századfordulón

Századvégi mérleget készíteni talán még egy kicsit korai, hiszen még van előttünk másfél esztendő és közben történhetnek események, amelyek módosíthatják a nyugati magyarok állapotáról rajzolt képet. Arra azonban már megérett az idő, hogy a kezdő lépéseket az elmúlt évtizedek változásainak felmérésére és amolyan pillanatkép elemeinek összerakására megtegyük.

Ha visszatekintünk az elmúlt néhány évtizedre, annyit már első szemrevételezésnél megfigyelhetünk, hogy a nyugati diaszpórákban élő magyarok száma állandóan fogy. A történelem különös kegyének tudhatjuk be, hogy az országtól vagy a Kárpát-medencétől távol élni kénytelen magyarok mind kevesebben lesznek, annak jeleként, hogy csökkentek az okok, amelyek magyarokat arra kényszeríthetnek, hogy hazájukat elhagyják és idegenben keressenek új lakhelyet, otthont, élet- és munkalehetőséget; elsősorban azonban olyan viszonyokat, amelyek nem akadályozzák az egyéni és közösségi szabadságot, a jövőről történő egyéni és felelősségteljes döntést.

Magyarország 1989–90-től újból független és önálló állam, a nép ismét önnön gazdája és olyan politikai berendezkedéssel rendelkezik, amely lehetővé teszi a többségi akarat akadálytalan érvényesülését. Ezzel a többségi akarral lehet nem egyetérteni, helyességében és bölcsességében kételkedni, visszásságaira és buktatóira rámutatni, veszélyeit előre látni, károsnak és ártalmasnak tekinteni, de mint demokratikus akaratmegnyilvánulást tudomásul kell venni, legitimitását el kell ismerni, ami nem zárja ki, hogy a megváltoztatására irányuló törekvés ugyancsak legitimnek minősüljön, vagyis demokratikus és törvényes módszerekkel új többséget és új közakarat kialakulását kezdeményezni lehessen.

Az új magyar állam megteremtését oly sok szabad és független szellem élete legfőbb céljainak tekintette, és némelyek létrejöttéért még üldöztetést, börtönt, sőt halált is vállaltak. Ebből az országból elmenekülni már nem kell. Természetesen lehetnek még, és lesznek még olyanok, akik életük új teréül és képességeik szabad kifejtése színhelyéül hazájuk helyébe idegen országot választanak. A majdani közös Európában élve, a szabad lakhely- és munkahelyválasztás jogához folyamodva akár rövidebb, akár hosszabb időre külföldre távoznak, de a demokratikus Magyarország aligha fogja polgárait távozásra kényszeríteni vagy ösztönözni. A nyugati magyar diaszpórák tehát, mondhat-

nánk, hála Istennek, nem fognak kapni a hazából, vagy akár a vele szomszédos országokból említésre méltó utánpótlást.

Ez egyfelől örvendetes jelenség, másfelől azzal a következménnyel jár, hogy a nyugati magyarok száma állandóan csökken, az elkerülhetetlen asszimiláció következtében a diaszpórák gyengévé válnak és az együvé tartozás erői elernyednek. Aminek sajnálatos kísérőjelensége, hogy gyérülnek azok a források is, amelyek a hazai, de még inkább a kisebbségi sorsban élő és a segítségre rászoruló magyarok támogatását lehetővé teszik.

Megfigyelhető, hogy az együttérzés és közösségvállalás erénye a dolgok természeténél és az emberi gyarlóságnál fogva jóval gyengébb azoknál, akik már külföldön születtek, őseik származási helyével közvetlen kapcsolatuk nincs, a Kárpát-medencei tájakról és emberekről személyes élmények híján csak közvetve szereztek tudomást, magatartásuk és viselkedésük már idegenben alakult ki, érzelmeikkel inkább az ő születési helyükhöz kötődnek, csak másodsorban szüleik hazájához. Nem szabad tehát azon csodálkoznunk, hogy a hazai és kisebbségi sorban élő magyarok iránt megnyilvánuló – főleg anyagi – segítőkészség olyan arányban csökken, amilyen arányban a nyugati magyarok fognak és a többséget már a, nagyrészt külföldön született, második vagy harmadik nemzedék alkotja. Ez persze nem érvényes mindenkire, hiszen szép számmal akadnak ellenpéldák, de az idő múlásával mind erősebb lesz az imént érintett fejlődési irány.

Hogy ma hányan élnek magyarok nyugati tömbökben és kisebb csoportokban, arról eltérő adatokat találunk a különféle felmérésekben és közlésekben. Kellő statisztikai adatok hiányában csak becslésekre vagyunk utalva. Ennek megbízhatóságát illetően fontos szempont, hogy mely kutató kit tekint magyarnak. Hol kezdődik és hol végződik a magyarként való minősítés? Van, aki – mint legutóbb a „Magyarország 2000” nevű budapesti tanácskozás egy nyugati résztvevője – kétmillióra becsülte a nyugati diaszpórákban élő magyarok számát. Vannak, akik az egymilliót tekintik reális számnak. Minden attól függ, hogy a számítás mire alapozódik. Arra-e, hogy valaki hol született, kérdésén esetén minék vallotta magát, mi az anyanyelve, családi körben milyen nyelven beszél, milyen etnikai csoporthoz kötődik?

E tekintetben csak kevés fogódzót nyújtanak a bevándorlási és letelepedési statisztikák, hiszen ezek a nyilvántartások nem a nemzetiség után, hanem az után az ország után érdeklődnek, ahonnan a bevándorló, a menekült vagy a letelepedő érkezett. Ilyen összeállításokban az erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpátaljai magyarok románokként, szlovákokként, szerbekként, horvátokként vagy ukránokként szerepelnek. Sok félreértésre adnak okot az Egyesült Államokban nyilvánosságra hozott népszámlálási adatok, amelyek arra a kérdésre adnak választ, hogy a megkérdezettek ősei között milyen nemzetiségűek voltak. 1990-ben egymillió hatszázezer amerikai állampolgár közölte, hogy elődei között magyar is volt. Viszont arra a kérdésre, hogy a megkérdezettek családjában milyen nyelven beszélnek rendszeresen, a valamivel több mint másfél millióból csak 150 ezer, tehát 9 és fél százalék mondta azt, hogy magyarul.

A másfél millió amerikai magyar túlzás és a családban magyarul beszélő 150 ezer jóval kevesebb, mint a magyarnak tekinthetők száma. Dávid Zoltán, az 1996-ban elhunyt kiváló demográfus 800 ezerre becsülte az amerikai magyarok számát. Böjtös László, Clevelandben élő magyar közéleti vezető, 650 ezerről tud, és a Magyarok IV. Világkongresszusára kiadott tájékoztató füzetben is 650 ezer szerepel. Más kimutatásokban 700–750 ezerre rúg a becslés. Ha ehhez hozzávesszük a Nyugat-Európában és

a világ egyéb országaiban élő magyarok számát, akkor minden túlzás nélkül beszélhetünk egymillió nyugati magyarról.

Ezek életében az 1989–90-es magyarországi rendszerváltozás, kiegészülve az ország függetlenségének és önállóságának visszanyerésével, majd olyan fontosságú volt, mint a magyarországi lakosság körében. A Nyugaton élő magyarokban mindig erős volt a hazai rokonaikkal, barátaikkal, ismerőseikkel, honfitársaikkal való sorsközösség tudata, a szülőföld szeretete, a magyar nyelvhez való ragaszkodás, a magyar hagyományok és kultúra ápolásának igénye és ezért érzékenyen reagáltak mindenre, ami a hazában és a Kárpát-medencében történt. A megszállók távozása, valamint a demokrácia győzelme ugyanolyan eufórikus örömet és lelkesedést váltott ki belőlük, mint az ország lakóiból. A többi között azért is, mert ismét akadálytalanul látogathatták meg szülőföldjüket vagy szüleik szülőföldjének városait és tájait, visszatérhettek az elhagyni kényszerült hazába, újból szembesülhettek az ország és a nép mindennapos életével, gondjaival és problémáival. Voltak, akik úgy érezték, hogy ehhez a nemzeti sikerhez egy kevéssel ők is hozzájárultak, amennyiben a bizakodást és a szabadulás reményét ébren tartották, a világról adott híradásaikkal annak tudatát növelték, hogy egyetlen zsarnokság sem tarthat örökké, az önkény uralma és az elnyomók ideje nem korlátlan, előbb vagy utóbb lehullanak a magyarokat a magyaroktól elválasztó falak.

A szabadság és a demokrácia kivívásában a nyugati magyarok közvetlenül nem vettek részt. Közvetve is csak úgy, hogy lakóhelyeiken, az őket befogadó országokban azokat a politikai erőket és irányzatokat támogatták, amelyek céljuknak és feladatuknak tekintették a többi között azt, hogy az európai kontinens két részre szakadottságának megszüntetésén fáradozzanak, a földrész egységének újbóli megteremtésére törekedjenek, a Nyugaton bevált demokratikus berendezkedés kiterjesztésén munkálkodjanak. E szándék megvalósítását siker koronázta. A szabadság eszméjén nevelkedett, vagy a szabadság eszméjét magukévá tett emigránsok az ország felszabadulását kitörő örömmel fogadták és az új demokratikus rend támogatását legfőbb teendőik közé sorolták.

Ezzel kapcsolatban két dolgot érdemes megemlíteni. Az egyik az, hogy a magyar emigránsok a szabadság és függetlenség bekövetkeztét kezdetben a nyugati demokráciák és a kommunista diktatúrák közötti összecsapás kimenetele eredményeként képzelték el, és abban a feltételezésben éltek, hogy a változás nemcsak az önkényuralmi rendszer teljes lebontásával, hanem képviselőinek és haszonélvezőinek félreállításával történik meg. A nyolcvanas évek közepétől, főleg Gorbacsov uralomra kerülése után végleg nyilvánvalóvá lett, hogy a nyugati hatalmak nem törekcszenek nyílt konfrontációra, hanem békés úton kívánják a demokrácia térnyerését és a megszállt országok önállósodását elérni.

A megegyezésses hatalomváltás gyakorlatilag úgy folyt le, hogy a Szovjetunióknak elkötelezett és diktatórikusan kormányzó politikai vezetőség tárgyalásos úton adta át a hatalmat az ellenzéki és demokrata erőknak. Ez azzal a következménnyel járt, hogy a régi rendszernek a fordulattal és hatalomváltással egyetértő képviselőit az új rendnek el kellett fogadnia, velük együttműködni és közvetlenül vagy közvetve a hatalom részesévé kellett lennie. Ez önmagában nem okozott volna nehézséget, hiszen a demokrácia eszméjének lényeges eleme az embereknek a változáshoz való joga, valamint ennek mások által való tudomásulvétele és méltánylása. Magyarországon is kiderült, hogy szép számmal voltak a korábbi politikai elitben is a demokratikus gondolkodásra hajló

férfiak és nők, akik nem haboztak a szabadság, a függetlenség és az önállóság ügye mellé állni, amikor eljött e nemes célok megvalósításának az alkalma és lehetősége.

Nehezebb és körülményesebb volt azonban az emigránsoknak – vagy a volt emigránsoknak – olyan helyzeteket tudomásul venniük, vagy azokkal megbarátkozniuk, amikor a régi rendszer emberei gondolkodásuk, világnézetük, beállítottságuk korábbi viselkedésük gyökeres megváltoztatása nélkül, merőben önmagukat átmentendő álltak a nekik eszméileg idegen új rendszer mellé, olykor nem is ügyelve arra, hogy változatlanul vallott elveiket, politikai vagy emberi kapcsolataikat, a régi rendszer iránti nosztalgijukat és kötöttségeiket legalábbis leplezzék.

A volt kommunisták demokráciához való csatlakozásának őszinteségét gyengítették az olyan esetek, amikor némelyek úgy hajtották végre az átállást, hogy önbírálatokat nem végeztek, vétkeket nem bántak meg, még csak tévedéseik, gyarlóságaik és emberi gyengeségeik megnevezésétől is ódzkodtak. A nyugati magyarokban az ilyen esetek kételyeket ébresztettek és bizalmatlanságot keltettek, ami oda vezetett, hogy még ma is akadnak, akik a rendszerváltozást nem tekintik – helytelenül – annak, amit a fogalom kifejez, mivel a régi rend sok képviselője a változás érzékelhető jelei nélkül került újból a közélet előterébe. Ez azért is baj, mert veszít általa a rendszerváltozás hitelle, jóllehet a mai Magyarország más, mint volt a régi, azzal egy napon nem is említethető. A hatalmi ágak szét vannak választva, önállóan működnek, az országnak szabadon választott, tehát legitim kormánya van és a demokratikus intézményrendszer teljesíti feladatát.

A másik körülmény, amelyre ugyancsak érdemes kitérni, a volt emigránsok meglehetősen szerény részvétele az új Magyarország életében. A hazában való visszatérés, a társadalom működésébe való bekapcsolódás, a szellemi újjászületésben történő részvétel és a gazdasági átalakulásban vállalt szerep csekélyebb volt, mint azt korábban elképzelni lehetett. Ez némileg összefügg azzal a ténnyel, hogy a rendszerváltozás nekik túl későn következett be. Legalábbis ahhoz, hogy nagyobb számú magyar költözzék vissza a hazába és vegyen részt az 1989–90-ben elindult demokratikus átalakulásban. Nehezen válaszolható meg a kérdés, hogy az imént említett elkétségűtől eltekintve a helyzet más lett volna-e, ha a fordulat nem tárgyalás és megegyezés, hanem összecsapás eredményeként történt volna meg. Elég az hozzá, hogy az emigránsoknak nem egy legyőzött és befolyását veszített uralkodó elittel kellett szembesülnie, hanem egy tárgyalási és megegyezési partnerrel, amellyel korábban még élesebben állt szemben, mint a magyarországi ellenzék.

Amikor ez utóbbinak egy tekintélyes és választást nyert tömbje kormányra került, teljes mértékben élvezte a nyugati magyar emigráció többségének együttérzését és bizalmát. Amikor viszont kiderült, hogy a nemzeti elkötelezettségű és keresztény erkölcsi elveket valló új kormányzó együttesnek a nyugati magyarok többsége által nehezen felfogható és méltányolható engedményeket kellett tennie egyfelől a hajdani nomenklatúra, másfelől az ezzel szemben mindjobban megértő és elnéző volt fegyvertársak javára, az emigránsokban a csalódottság érzése jelent meg. Ez részben azért is következett be, mert az újjászületett Magyarország nyugati partnerei is többé-kevésbé a hajdani politikai elit iránti türelmet és elnézést ajánlották. A volt emigránsok nagy része ezt ellenezte, vagy legalábbis kedvetlenül fogadta. Ennek következménye a hazai állapotok alakulásával szembeni, sok helyütt észlelhető emigráns elégedetlenség vagy a közöny lett.

Az 1994-es választások eredménye ugyancsak csalódást és lehangoltságot tükrözött. Az a körülmény, hogy a nagyrészt ugyan megváltozott és a múltból való tanulásra készséget mutató, magát szocialistává átkeresztelt, de mégis kommunista eredetű, kialakulású, hagyományú és beidegződésű utódpárt nyomasztó többséget kapott, és – koalíciós partnerrel ugyan – kormányt alakíthatott, azok nézetét látszott igazolni, akik szerint lényeges változások nem történtek és továbbra is azok kormányoznak, akiktől ezt a lehetőséget a történelem 1989–90-ben megvonta. Sokan a választók emlékeztetését emlegették és a szavazópolgárokat hibás döntésükért elmarasztalták. Am a legtöbben elfeledkeztek arról, hogy a magyarországi választási eredmények külföldön többnyire kedvező méltánylásban részesültek és a Nyugat, vagy amit annak nevezünk, minden fenntartás nélkül elfogadta őket mint a magyar nép akarat-megnyilvánulását. A volt emigránsok jelentékeny hányada azonban az eredménnyel megbékülni nem tudott. Igazolva látta a jövőt illető félelmeit és aggodalmait, különösen azután, hogy a kormánypolitika megnyugtató és biztató elemeinek jelenlétével egyidőben a múlt némely nem éppen rokonszenves figuráinak a közéletben való újbóli feltűnése is észlelhető volt.

Ezt még akkor is zavarónak érezték többen, amikor jelét vették annak, hogy az 1994-ben kormányra került koalíció a feltételezettnél kedvezőbb teljesítményeket nyújtott, nem annyira gazdaság- és szociálpolitikájában, a múlttal való nyílt szembenézésben és a közbiztonság javításában, valamint a lakosság rend és egyenlő elbánás iránti igényének a méltánylásában, mint inkább a külpolitikában, beleértve a nyugati biztonsági rendszerbe való beépülést és az európai integrációban való részvételt, valamint a kisebbségi sorban élő magyarokkal való viszonyt. Az 1994 utáni kormánypolitikát kísérő bizalmatlanság és a szükségesnek vélt intézkedések elmaradása miatt érzett csalódás azzal a következménnyel járt, hogy a nyugati magyarok egy részében – különösen tengerentúlon – növekedett az emigráns szereptudat, feltámadtak a hajdani emigráns beidegződések és helyenként elhalványult a késői Kádár-rendszer és a mai közállapotok közötti különbségtétel iránti érzék. Ez, sajnos, olykor a szélsőséges gondolkodás és szóhasználat előtt is utat nyitott.

Az imént használt fogalmak, mint a „sokan”, „többen”, „némelyek”, statisztikailag nem alátámaszthatók, adatszerűen nem igazolhatók, mert nem készültek a nyugati magyaroknak a hazai viszonyokat érintő nézeteiről felmérések, vagy akár csak közvélemény-kutatások. Mégis, a nyugati magyar sajtóban megjelenő vélemények és személyes megfigyelések arra mutattak, hogy jóval nagyobb volt azok száma, akik a fennálló közviszonyokkal és kormányzati intézkedésekkel elégedetlenek voltak, mint azoké, akik elégedettséget mutattak és a szociál-liberális koalícióval rokonszenveztek.

Kérdés volt természetesen, hogy az említett kormányzat mennyiben érezte érdekének a nyugat-európai és tengerentúli magyarok jóváhagyását és támogatását. Minden külső jel azt mutatta, hogy nem nézte közönnnyel ezek magatartását és véleményének alakulását. A „Magyarország 2000” elnevezésű tanácskozásnak immár három alkalommal való és nem kis költségekkel járó megrendezése azt mutatta, hogy a kormány figyelemmel kísérte a nyugati – főleg sikeres, fontos szellemi, politikai, gazdasági tevékenységét folytató, helyi vagy nemzetközi befolyással rendelkező – magyarok felfogását, és arra törekedett, hogy őket a maga számára – bizonyos vonatkozásban, persze, az ország és a nemzet számára is – megnyerje, magyar érdekek külföldi képviselőit és védelmére mozgósítsa, valamint közreműködésükkel önnön tekintélyét növelje. E szándékában a kormány nagyfokú körültekintésről és bölcsességről tett tanúságot,

amennyiben a meghívottak körét igen tágan vonta meg, nemcsak azokra terjesztve ki a meghívást, akik világnézeti, politikai vagy személyes okokból híveinek vagy rokonszenvezőinek számítottak, hanem azokra is, akik némely kérdésben és ügyben vele szemben álltak. Ezzel kétségtelenül a kezdeményezés és vállalkozás javát szolgálta, de ugyanakkor elhomályosította azt a többek részéről feltételezett kezdeti szándékot, hogy a Magyarok Világszövetségének vetélytársát teremtsen meg és ennek kongresszusaival, valamint egyéb, olykor az MSZP-SZDSZ koalíció által idegenkedéssel fogadott aktusaival szemben ellensúlyt alkosson. Ha valóban ez volt a szándéka, akkor ez kudarcot vallott, mert a tanácskozások résztvevőinek egy jelentékeny hányada a világszövetség által rendezett tanácskozásokon is tevékenyen részt vett.

Az imént érzékeltetni próbált helyzetnek ellentmondott az 1998 májusi országgyűlési választások eredménye. Az „emlékezetkihagyás” évét a jó emlékezés éve váltotta fel. Bebizonyosodott, hogy a közelmúlt iránti nosztalgia, a szocializmus iránt táplált remények és várakozások ideiglenesek és rövid életűek voltak. Bebizonyult, hogy napjainkban is sikerrel kecsegtet minden nemzeti demokratikus ellenzéki összefogás, ha céltudatos, egységes és nem a résztvevők önös egyéni érdekei vezérik. Általa elérhető az uralmon lévő kormányzattal szembeni érzületnek a demokrácia eszközeivel és módszereivel történő kifejezése és a hivatalban lévő kormányzat leváltása. A Fidesz-Magyar Polgári Párt és a vele összefogó ellenzéki erők összehangolt fellépése megbuktatta az MSZP és SZDSZ uralmát, megnyitotta a szükségesnek érzett változások útját és esélyét. E siker megingatta azt a sokhelyütt – főleg külföldön – kialakult véleményt – amelyben, bevallom, magam is osztoztam –, hogy a nemzetközi kívánalmakat kielégítő, készséges partnernek mutakozó és külső bizalommal megajándékozott, de a korábbi társadalmi rendszer némely elemének és jegyének fenntartásában érdekelt csoportok hosszú időre meghatározzák a – 1994-ben kétségtelenül közakaratot kifejező – magyar kormányzati politika jövőjét, különösen azután, hogy a velük szemben álló arcvonal bomlófélben lévőnek látszott. A legutóbbi választásokon az is kiderült, hogy az 1989–90 utáni rend szilárd, legalábbis annyira, hogy szabadon érvényesülhessen a demokratikus váltógazdaság.

Az új kormányzatnak nemcsak a gazdasági és szociális problémákat kell megoldania, közbiztonságot teremtenie és a rend iránti igényt kielégítenie, de arról is bizonyosságot kell tennie, hogy a fiatalok elszántságán és lendületén kívül annyi tehetséggel és tudással is rendelkezik, amelyet a feladatok és a sürgető tennivalók megkövetelnek. Be kellene bizonyítania, hogy a kommunizmus után szerzett ismeretek alkalmasabbak a demokrácia adta feladatok elvégzésére, mint az elmúlt években annyit emlegetett és a kommunizmus alatt elsajátított „szakértelem”; amely talán jó volt egy diktatórikus rendszerben, de – mint bebizonyult – nem alkalmas demokráciában adódó feladatok teljesítésére.

Arra az új vezető garnitúrának mindenesetre fel kell készülnie, hogy nehéz idő előtt áll. Sok akadályt kell leküzdenie. A többi között a legutóbbi választásokon alulmaradt pártok ama előrelátható igyekezetét, hogy az új parlamenti többség és kormány helyzetét megnehezítsék. Feltehető, hogy némely csoportok és egyének nem belülről, hanem kívülről óhajtják majd a most hatalomra került erők hitelét rontani és velük szemben ellenérzéseket kelteni. Számítani lehet arra, hogy ennek folytán nyugati politikai körökben és sajtóorgánumban erősödni és szaporodni fognak az olyan hangok, hogy Magyarországon veszedelmeket magában rejtő jobbratolódás következett be, szélsőjobboldali szólások és törekvések jelentkeznek és az antiszemitizmus je-

lei észlelhetők. Ez kétségtelenül árt majd Magyarország hírének és tekintélyének. Különösen most, az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozás légkörében. Az új kormánynak már kezdettől fogva foglalkoznia kellett az ilyen hiedelmek és beállítások leküzdésének módozataival, kézzelfogható bizonyosságot szolgáltatva arról, hogy megalapozatlanok és indokolatlanok az ezirányú félelmek, hangsúlyozva, hogy a belpolitikai fordulat nem rejt magában fenyegető veszedelmeket. Ha a kormányra került új erők következetesen kitartanak programjuk mellett és a demokratikus rend megszilárdításán munkálkodnak, bizonyosan csökkentik azok esélyeit, akik esetleg választási csalódásukat úgy próbálják enyhíteni, hogy a külföldi közvéleményt a választás győztesei ellen hangolják.

Ebben az új vezetők valószínűleg támogatókra találnak a nyugati magyarok táborában, ahol az ellenzéki győzelmet örömmel és megnyugvással fogadták. A megváltozott összetételű parlament és kormány sokkal inkább számíthat a volt emigránsok rokonszenvére és együttműködési készségére, mint az előző.

Ha a nyugati magyarok az 1989–90-es fordulat óta eltelt nyolc-kilenc esztendőre visszapillantanak, magukat érintő kedvező és kedvezőtlen változásokat észlelhetnek.

Kedvező változás volt elsősorban a hazával való közvetlen és rendszeres kapcsolat ápolásának lehetősége. Ezzel a lehetőséggel a hajdani emigránsok szívesen éltek, hiszen nemcsak rokonaikkal, barátaikkal és ismerőseikkel kerülhettek zavartalan érintkezésbe, hanem a hazai intézményekkel és közösségekkel is. Ennek jelentőségét tévedés volna lebecsülni, hiszen különösen a hivatási életben gyakorlati haszon is származhatott belőle. Ugyancsak szorosabbra vált a szomszédos államokban élő magyarokkal való kapcsolat, amely a magyarok által lakott tájak mai életének megismerését mozdította elő és segített az egész nemzetben való gondolkodás, magatartás és cselekvés elmélyülésében. A nyugati magyarok – minden részrehajlás és elfogultság nélkül megállapítható – eleget tettek, főleg anyagiakban, annak a többiekénél előnyösebb helyzetükből fakadó kötelezettségüknek, hogy támogassák a kedvezőtlenebb viszonyok között élő, főleg az idegen környezetben szórványokként tengődő nemzettesteket. Erdemes lenne egyszer tudományos eszközökkel és módszerekkel felmérni – nem kérdés céljából és nem is jótévként való tetszelgés szándékával, hanem merőben csak történeti tények rögzítése érdekében –, hogy a nyugati magyarság milyen mértékben segítette a Kárpát-medence magyarjait anyagi gondjaik enyhítésében, szellemi igényeik ki-elégítésében és közérzetük javításában.

Kedvező változásnak tekinthető, hogy megnyílt a szabad hazatérés és hazalátogatás lehetősége. Ez, persze, mindig fennállt, de míg a kommunista uralom alatt, kisebb-nagyobb mértékben és alkalmanként, össze volt kötve az uralkodó rendszer melletti hűségnyilatkozattal és különféle kívánatos gesztusokkal, 1990 óta a nyugati magyarok minden feltétel és a hatalomnak tett engedmény nélkül visszatérhetnek szülőföldjükre, vagy oda, ahonnan szüleik származtak. Tény viszont, hogy ezzel az adottsággal és lehetőséggel, minden előzetes számítás és feltételezés ellenére, csak viszonylag kevesen éltek. Ennek magyarázata, hogy sokakat olyan életkorban ért a felszabadulás és a szabad hazatelepedés ideje, amikor az ember csak nagyon nehezen változtat lakhelyet és az utazásban is eléggé mértéktartó. Másfelől az emigráció sokaknak olyan hosszú ideig tartott, hogy idegenben gyökeret eresztve, családot alapítva, hivatási pályán előrehaladva és eredményt elérve, túlságosan sok rokoni, baráti, ismerősi, közösségi és más kapcsolati szálal kellett volna elvágni. Így az érzelmeiket háttérbe szorítva a maradás gyakorlati haszna kerekedett felül. Ezért van, hogy minden várakozástól eltérően oly

kevesen választották a hazatérés útját. Viszont annál gyakoribb a kétlakóság, vagyis a tartózkodási hely megoszlása a külhon és Magyarország között. Főleg a második és a harmadik nemzedék tagjai vállalkoznak rá, hogy hosszabb-rövidebb időre munkát vállalva Magyarországra utaznak, majd visszatérnek külföldi lakhelyükre. Ennek nem lebecsülendő a haszna, hiszen ezek a fiatalok egyfelől megismerkednek a mai magyar világgal és otthonossá válnak a magyar nyelvben, másfelől visszatérve állandó lakhelyükre hivatási pályájukon hasznosíthatják Magyarországon szerzett ismereteiket és tapasztalataikat.

Ugyancsak előnyös változásnak könyvelhető el az, hogy – és ismét főleg a fiatalokra gondolva – mintha a nyugati magyarok szemléletében csökkentek és enyhültek volna a hangulati elemek, a dolgok megközelítésének módozatai. Gyéribbé vált a különféle szövegek puffogatása és a nagyotmondás kedvelése. Nyugodtabb lett a hang és gyakoribb a józan, tárgyias, szakszerű, megfontolt beszéd.

Emez előnyös változásokon kívül szólni illenék az előnytelen és kedvezőtlen változásokról is. Ezek száma meglehetősen nagy. Elsősorban talán az érdemel említést, hogy megszűnt a nyugati magyarok körében korábban észlelhető erős belső kohézió. Persze, szellemében, politikai tájékozódásában és magatartásában sohasem volt egységes. Viták, ellentétek, olykor éles összetűzések gyakran robbantak ki. Mégis, a hazában és a környező országokban kialakult kommunista rendszertől való közös idegenkedés és fellépés, az idegenben való élés és érvényesülés azonos problémái összeforrt táborrá tették. Ha nézeteltérések és viták támadtak, ezek nem azért lobbantak fel, mert az elhagyni kényszerült szülőföld állapotát illetően eltértek a nézetek, hanem azért, mert majd mindenki más és más taktikát tartott követendőnek a közös ellenféllel szembeni küzdelemben.

Ma ez az összetartó erő hiányzik. Ennek következtében a mai nyugati magyarok inkább egyéni és csoportos, de kevésbé nagy közösségeket átölelő együttes állásfoglalásokra és akciókra vállalkoznak. E tekintetben Európában még rosszabb a helyzet, mint a tengerentúli országokban.

A részeire bomlott hajdani emigrációban kevés az integráló erő, és ez a magyarázata annak, hogy gyengült a cselekvési készség is. Fontos nyugati – főleg nyugat-európai – magyar szellemi műhelyek (Új Látóhatár, Irodalmi Újság, Szemle, Katolikus Szemle) bezártak. Némelyek azért, mert úgy érezték, hogy feladatukat és küldetésüket befejezték, nincs többé szükség rájuk, dolgos tagjaik pedig folytassák munkájukat hazai orgánumoknál és hazai pályatársaikkal szoros együttműködésben. Mások azért szűntek meg, mert akik irányították és a tennivalókat elvégezték, abba a korba kerültek, amikor már nehézzé és terhessé válik minden munka. A nyugati magyarság elerőtlenedése abban is megnyilvánul, hogy nincs utánpótlás. Értékes kezdeményezések és vállalkozások azért bomlanak fel és maradnak abba, mert nem akad, aki folytassa. A szellemi ernyedtség jele, hogy nincsenek – főleg Nyugat-Európában – fiatalok, akik, mint elődeik negyven vagy ötven évvel ezelőtt, megteremtették és életben tartanák a közösségek kulturális intézményeit és fórumait.

Ami ma még létezik, kevés kivételtől eltekintve, a hatvan-hetven évesek nemzedékének műve. Ha ezek is kihullanak a sorból, összeomlik a nyugati magyarok szellemi-értelmiségi hálózata. Nincsenek, vagy csak elvétve találhatók nyugati magyar folyóiratok. A kevés létező nagyrészt kétlaki, amennyiben Magyarországon készül és Nyugatról tartják el (Szivárvány, Magyar Műhely, Arkánium, Nyugati Magyarság, Nemzetőr). Amerikában és Ausztráliában még csak van magyar sajtó, a helyiek által írva,

szerkesztve, nyomtatva és olvasva. Európában már csak a katolikus Életünk és az ausztriai Bécsi Napló jelenik meg, kiegészülve egy pár kis példányszámú, korlátozott terjesztésű, lokális érdeklődést kielégítő vagy egyesületi közlönnel.

A valamikor oly jelentős értelmiségi körök tevékenysége is csökkent, ha meg nem szűnt. A szellemi és anyagi erőt nem a nyugati tagok látókörének tágítására és tudásuk gyarapítására, hanem a Kárpát-medencei érdeklődők tájékozódási igényének kielégítésére fordítják. A tanulmányi hetek és napok, valamint kisebb összejövetelek résztvevőinek többsége magyarországi és Kárpát-medencei, nem pedig nyugati, akiknek javára és érdekében ez értelmiségi körök annak idején megszülettek.

Csaknem összeomlott a könyvkiadás és könyvterjesztés. Nyugati szerzők immár Magyarországon jelentetik meg műveiket, mert kevés – főleg Európában – a kiadó, a nyomda és a terjesztő. Számos akadálya van annak, hogy külföldi íróknak és tudósoknak Magyarországon vagy a környező országokban megjelent művei eljussanak a nyugati diaszpórákban élő olvasókhoz. A Kárpát-medencében kiadott nyugati magyar könyvek csak elvétve kaphatók Nyugaton. Szerencse dolga, ki mikor juthat el például Budapestre vagy Erdélybe, hogy az ott megjelent nyugati magyar alkotásokat megvehesse. Lassan oda jutunk, hogy Nyugaton élő magyar alkotóművészek és tudósok nevét Budapesten, Pozsonyban vagy Kolozsvárott jobban ismerik, mint Párizsban, Londonban, Rómában, New Yorkban vagy Torontóban. A helyzet tehát lehangoló. Vannak, akik az anyaországtól várnak segítséget, de annak másra kell a pénz. A nyugati magyaroknak maguknak kellene magukon segíteniük, és anyagi erőforrásait az őket érintő célokra fordítani.

Derűsebb és megnyugtatóbb a helyzet az egyházak és az ifjúsági szervezetek esetében. Nem véletlenül kerültek egymás mellé, hiszen a magyar fiatalok nevelése – főleg a hétvégi iskolákon és a cserkészeten keresztül – az egyházak szívesen vállalt feladata és munkája. E tekintetben még elég sok a pozitív jelenség, ámbar aggasztónak tűnhetnek azok a jelek, amelyek az asszimiláció erősödéséről tanúskodnak. Pedig az egyházaknak és az ifjúsági nevelő intézményeknek nemcsak arra kellene törekedniük, hogy a rájuk bízott fiatalok hitükben erősödjenek és erkölcsükben nemesedjenek, hanem arra is, hogy a magyar nyelvben és kultúrában otthonosak legyenek. Remélni lehet, hogy ez az olykor sok áldozattal járó munka nem szakad meg, és azt vállaló személyek és tanintézetek zavartalanul végezhetik áldásos tevékenységüket.

A jövőben a nyugati magyarok számára a legfontosabb és legsürgetőbb feladattá válik még működő intézményeik fenntartása és azoknak a hiányoknak a pótlása, amelyeket a megszűntek maguk mögött hagytak. Elgondolkodtató, hogy azok a magyar szórványok, amelyek oly készségesen és gyorsan állnak minden fontos magyar érdek mellé és semmilyen áldozattól nem riadnak vissza, ha a bajba jutott és rászoruló Kárpát-medencei magyarokról van szó, haboznak kellően támogatni önnön intézményeiket és a gyermekeik magyar jövőjét szolgáló kezdeményezéseket. Különösen Európában tűnik fel, hogy míg a hazai és kisebbségi magyar felkérésekre oly gyorsan nyílnak meg a szívek és a pénztárcák, a saját céljaikat szolgáló felhívásokra nincs vagy bizonytalan a válasz. A magyarságot a szabad Nyugaton ugyanolyan veszélyek fenyegetik, mint ott, ahol visszaszorítják és üldözik. Az asszimiláció ott a legerősebb, ahol nem erőszak eredménye, hanem az állapotok diktálta természetes, lassú és csendes folyamat. A magyar nem a nyomásban és szorításban vész el, hanem a kellemes környezetben, a többséghez való szinte észrevétlen alkalmazkodásban és a hovatarozandóság szabad megválasztásában. Nem Szlovákiában és Erdélyben, hanem Ausztriában, Né-

metországban, Nagy-Britanniában és a tengerentúli földrészekén. A nyugati magyaroknak minden lehetőségük megvan, hogy önmaguk és gyermekeik magyarok maradjanak. Magukra vessenek tehát, ha nem ezt teszik.

Ma méltán és joggal sürgetnek maguknak – mármint, akik útlevelemmel rendelkező magyar állampolgárok is – az országos választásokon szavazati jogot, az ország ügyeibe való beleszólás lehetőségét, a közelmúlt eseményeinek és politikailag cselekvő személyeknek az elbírálásában meghallgatást, az önkényuralom áldozatainak, üldözöttjeinek és kárvallottjainak jóvátételt és kárpótlást, az érdemek illő méltánylását, a száműzetésben töltött évtizedek alatt felhalmozott tudásnak és tapasztalatnak az ország érdekében való felhasználását, az adok és kapok tekintetében a feleket megnyugtató kölcsönösséget. De mindezeket megelőzően a maguk portáján kellene rendet teremteniök, kellő bizonyítékokat szolgáltatni arra vonatkozóan, hogy meg akarnak maradni és gyermekeiket is meg akarják tartani, mégha idegen környezetben is, magyarnak, magyarok közösségében, és a magyar nyelv, szellem, hagyományok vonzáskörében.